

УДК 314.727

Смутчак З.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, економіки та права,
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

У статті розглянуто передумови виникнення та особливості міграційних процесів на сільських територіях. Проаналізовано динаміку чисельності міжнародних емігрантів у світі за останні роки. Виявлено основні тенденції сучасної міжнародної трудової еміграції. Розкрито міграційні загрози, що пов'язані із зовнішніми і масовими внутрішніми міжрегіональними міграціями, викликаними анексією Криму та військовою агресією Росії на Донбасі. Сформульовано пропозиції, які стосуються перспективних та дієвих заходів державної міграційної політики України щодо впорядкування міграційного простору, регулювання міграційного руху населення з позицій національних пріоритетів і регіональних особливостей, а також особистих потреб мігрантів та попередження міграційних загроз національній безпеці України.

Ключові слова: міграції, міжрегіональні міграції, вимушені масові внутрішні міграційні переселення, сільські території, державна міграційна політика.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ

Смутчак З.В.

В статье рассмотрены предпосылки возникновения и особенности миграционных процессов в сельских территориях. Проанализирована динамика численности международных эмигрантов в мире за последние годы. Выявлены основные тенденции современной международной трудовой эмиграции. Раскрыты миграционные угрозы, которые связаны с внешними и массовыми внутренними межрегиональными миграциями, вызванными аннексией Крыма и военной агрессией России на Донбассе. Сформулированы предложения, касающиеся перспективных и действенных мероприятий государственной миграционной политики Украины по благоустройству миграционного пространства, регулирования миграционного движения населения с позиций национальных приоритетов и региональных особенностей, а также личных потребностей мигрантов и предупреждения миграционных угроз национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: миграции, межрегиональные миграции, вынужденные массовые внутренние миграционные переселения, сельские территории, государственная миграционная политика.

STATE REGULATION OF MIGRATORY PROCESSES IN RURAL AREAS

Smutchak Z.

The features and prerequisites of the migratory processes in rural areas are considered in the article. The dynamics of the number of international immigrants in the world in recent years is analysed. The basic trends of contemporary international labour migration are revealed. Migratory threats which are

connected with external and mass internal inter-regional migrations, which are caused by the annexation of Crimea and military aggression in Donbas by Russia, have been disclosed. proposals concerning perspective and effective actions of the state migratory policy of Ukraine in regulating migratory movement of the population from the positions of national priorities and regional peculiarities, and also personal needs of migrants and prevention of migratory threats to national security of Ukraine have been formulated.

Keywords: migrations, inter-regional migrations, mass forced migrations internal displacement, rural areas, state migration policy.

Постановка проблеми. Перехід України на ринковий шлях розвитку супроводжується не лише великою кількістю політичних і соціально-економічних змін, а й глибокою демографічною кризою, однією з першопричин якої є еміграція населення. Нині проблема еміграції її громадян до інших країн є однією з найактуальніших для сучасної України є. Зрозуміло, що емігрувати за межі рідної країни змушені люди, що з різних причин не можуть повноцінно жити на її теренах.

Дослідження даної теми продиктоване низкою серйозних змін у соціальному, політичному та економічному житті України. Після набуття Україною незалежності одним із здобутків демократизації суспільного життя стало усунення обмежень на перетин державного кордону, забезпечення вільного пересування громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темі української міграції, причинам її виникнення та наслідкам, можливостям стабілізації присвячено чимало праць вітчизняних учених, серед яких особливу увагу привертають дослідження А. Круглашова, М. Романюка, Е. Лібанової, Т. Лупула, О. Малиновської, В. Макара, І. Маркова, О. Сича, В. Трощинського, К. Чернової, А. Шевченка та ін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні міграційних переміщень населення в сільських регіонах України, загальних підходів до вивчення загроз сучасних міграційних процесів національній безпеці країни та реалізації заходів державної міграційної політики щодо їх попередження і розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині особливо вирізняється проблема виникнення в регіонах України значної кількості вимушених переселенців у зв'язку з анексією Російською Федерацією Криму, зовнішньою військовою агресією Росії на Донбасі та військовими конфліктами, які тривають у Донецькій і Луганській областях. Слід особливо зазначити, що через ці причини найактуальнішою для України проблемою стало стрімке зростання внутрішньої (переселенської) міграції, а також еміграції. З квітня 2014 р. – від початку бойових дій на Донбасі – із Донецької та Луганської областей виїхало, за даними ООН, понад 2 млн. осіб, з яких 1 млн. 750 тис. осіб переселилися до інших регіонів України, а понад 300 тис. осіб емігрували до Російської Федерації. З анексованого Криму переселенцями на материкову Україну стали майже 25 тис. осіб. Найбільше внутрішньо переміщених осіб із Донбасу розміщено в Донецькій області – 660 тис., Луганській – 249 тис., Харківській – 2010 тис., м. Києві – 123 тис., Запорізькій – 116 тис., Дніпропетровській – 76 тис., Київській – 48 тис., Одеській – 36 тис. осіб. Ці дані є наближеними до реальних, оскільки неможливим є точний підрахунок за умов військових дій та проведення антитерористичної операції. Основною причиною, що стимулювала високу інтенсивність міграційного руху населення в Україні, стали анексія Криму, військові дії на Донбасі, тероризм і посягання на територіальну цілісність та суверенітет країни.

Виходячи зі свого географічного положення та рівня й особливостей соціально-економічного розвитку, а також розвитку ринку праці та рівня заробітної плати в країні, Україна є активним учасником міжнародних економічних процесів і однією з найбільших країн – донорів робочої

сили в Європі. В умовах соціально-економічної кризи роль трудових міграцій як джерела зниження напруження на місцевих ринках праці суттєво зростає.

За даними Державної служби статистики України, кількість емігрантів порівняно з 2009 р. за 2010 р. зменшилася від 19 470 до 14 677 осіб. Із 2010 по 2012 р. кількість людей, які емігрували за межі України, майже не змінювалася, проте в 2013 та 2014 рр. можна спостерігати стрімке збільшення населення, яке емігрувало – від 14 517 осіб у 2012 р. до 51 991 особи в 2014 р. Варто зазначити, що станом на 2016 р. кількість іммігрантів перевищувала емігрантів (рис. 1).

Трудові міграції більш поширені серед чоловіків, вони становлять дві третини від загальної кількості трудових мігрантів. Серед українських чоловіків у віці 15–70 років частка трудових мігрантів становить 4,8%, тоді як серед жінок – майже вдвічі менше (2,2%).

Сільські мешканці формують 54,3% усього контингенту заробітчан. Рівень участі сільського населення в трудових міграціях у 2,9 рази вищий, ніж міського: до них залучено 6,3% сільського населення у віці 15–70 років проти 2,2% міських мешканців.

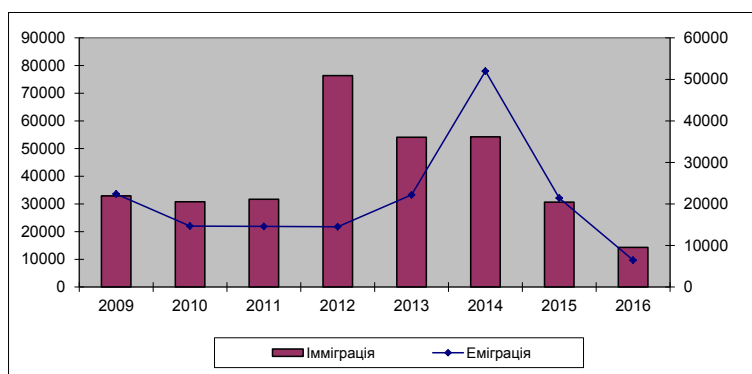

Рис. 1. Міграційний рух населення України [1]

Більшість трудових мігрантів у віці 25–49 років вже мають певний досвід роботи та кваліфікацію і водночас зберігають високий рівень працездатності. Звертає на себе увагу той факт, що чоловіки починають активно залучатися до трудових міграцій із 25-річного віку, тоді як жінки – з 30-річного [2].

Якщо чоловіки після досягнення 50-річного віку різко знижують міграційну активність, то серед жінок і в передпенсійному та молодшому пенсійному віці спостерігається доволі високий рівень участі в трудових міграціях. Це пояснюється тим, що мігранти-чоловіки зайняті переважно важкою фізичною працею, тоді як більшість жінок – роботами, котрі не потребують значних фізичних зусиль.

Також нині особливо вирізняється проблема виникнення в регіонах України значної кількості вимушених переселенців у зв'язку з анексією Російською Федерацією Криму, зовнішньою військовою агресією Росії на Донбасі та військовими конфліктами, які тривають у Донецькій і Луганській областях. Слід особливо зазначити, що через ці причини найактуальнішою для України проблемою стало стрімке зростання внутрішньої (переселенської) міграції, а також еміграції [7].

Інтенсивність трудових міграцій є суттєво вищою у західних регіонах України. Тут до трудових міграцій залучено 10,8% осіб віком 15–70 років, тоді як в інших економічних зонах – менше 2%. Мешканці Західної економічної зони становлять понад 70% заробітчан, друге місце за інтенсивністю трудових міграцій посідає Південь – 1,9%, третє – Північ – 1,3%. На Сході України цей показник ледве перевищує 1%, а у Центрі не досягає й 1%. Найвища частка жінок серед

заробітчан спостерігається у Західній економічній зоні (38,3%), найнижча – на Півдні (20,8%) та Півночі (20,4%) [2].

Як свідчать дані Державної служби статистики України, чисельність населення країни станом на 1 березня 2017 р. становила 42 млн. 541 тис. осіб, що на 180,3 тис. осіб менше, ніж на аналогічну дату 2016 р. Згідно з результатами дослідження, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 1–16 грудня 2016 р., більшість українців (71%), які в останні п'ять років хоча б раз працювали за кордоном, хочуть туди повернутися.

Слід зауважити, що неврегульованість практичних питань міждержавної трудової еміграції викликає соціальну незахищеність українських громадян, які працюють за кордоном; вони зазнають дискримінації з боку іноземних роботодавців щодо платні, умов, охорони праці тощо. Із загальної кількості емігрантів менш як 1% (28 тис. осіб) працюють легально, проте і вони дуже слабо захищені. З 310 укладених міждержавних угод про регулювання трудової еміграції фактично виконуються лише угоди з Чехією та Словаччиною [3].

У зв'язку із запровадженням у низці сусідніх держав візового режиму оформлення в'їзних документів може стати для громадян України нереальним, а стихійне повернення нелегалів на батьківщину збільшить напруженість на регіональних ринках праці, особливо в прикордонних районах Львівської, Волинської, Чернівецької, Закарпатської, Луганської, Харківської областей. Так, застосування візового режиму в Польщі, Словаччині, Угорщині, Російській Федерації призведе до депортації та згортання виїзду до цих країн не менш як для 2 млн. нелегальних емігрантів з України.

Причини трудової міграції переважно мають економічний характер. Але якщо на початку 90-х років ХХ ст. транскордонне заробітчанство зумовлювалося зупинкою роботи підприємств, багатомісячними затримками з виплатою заробітної плати, зростаючим безробіттям, то нині їх метою здебільшого є підвищення добробуту, вирішення житлового питання, фінансування навчання тощо.

Переважальними мотивами, що зумовлюють поїздки трудових мігрантів за кордон, є:

- поліпшення житлових умов (купівлі квартири чи спорудження будинку), придбання машини або інших дорогих товарів тривалого вжитку;
- задоволення поточних життєвих потреб: харчування, придбання необхідних товарів повсякденного вжитку (одягу тощо);
- оплата навчання дітей у вищих навчальних закладах;
- накопичення стартового капіталу для створення й розвитку власного бізнесу;
- мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо) [4].

Заробітки емігрантів, які є як мінімум у три рази вищими, ніж в Україні, мають позитивні наслідки. По-перше, заробітчани отримують роботу, по-друге, зменшується напруга на вітчизняному ринку праці, по-третє, вони здійснюють перекази зароблених коштів своїм родичам в економіку України. Обсяги переказів з-за кордону в 2007–2012 рр. представлено на рис. 2.

Перекази, що надійшли в 2012 р. як оплата праці (тобто від працівників, які працюють за кордоном менше року), становили 4,6 млрд. дол. Частка переказів у формі оплати праці має тенденцію до зростання: у 2008 р. вона становила лише 49,0%, у 2012 р. досягла 61,4% [5].

Регулювання міграційних процесів на макрорівні має стати вагомим складником соціально-економічної політики держави. Завдання щодо управління міграцією, особливо її зовнішніми формами, полягає не в тому, щоб зводити бар'єри через систему адміністративно-обмежувальних заходів, які не дають можливості мігрантам проникати в розвинуті країни, а в тому, як на основі дотримання прав людини та гуманних принципів управляти міграційними потоками сільського населення, зокрема постійних переселенців та трудових мігрантів, з урахуванням інтересів держави, приймаючих країн і регіонів.

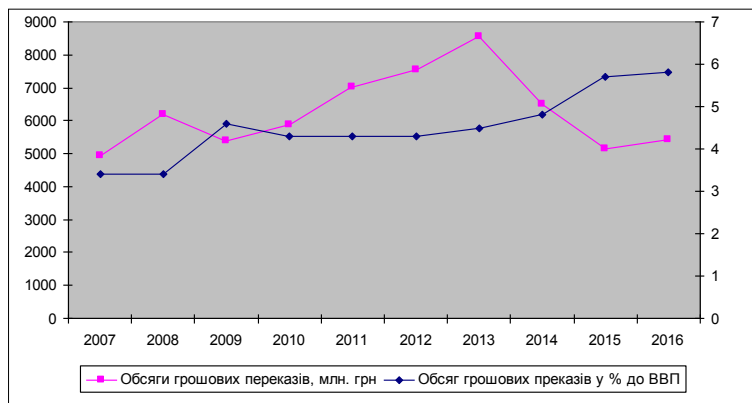

Рис. 2. Обсяги приватних грошових переказів із-за кордону [6]

Заходи міграційної політики полягають у тому, щоб добитися впорядкування міграційного простору країни і взяти під дієвий державний контроль ті міграційні процеси, що у ньому протікають.

Серед основних цих завдань і заходів у сучасних умовах такі:

- розселення та працевлаштування вимушених переселенців з областей Донбасу та Криму;
- активізація переговорного процесу щодо укладання угод про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист із країнами, в яких кількість трудових мігрантів – громадян України є найбільшою;
- сприяння прискоренню внесення змін до угод про співробітництво у сфері трудової міграції і соціальний захист трудових мігрантів;
- реалізація заходів щодо прийняття проектів угод, які регламентують рух робочої сили з країнами ЄС;
- уживання заходів для зменшення масштабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни;
- проведення роботи щодо запровадження аналітичної звітності з метою здійснення контролю за поверненням до України громадян, яким надавалися туристичні послуги;
- створення дієвих механізмів легалізації доходів громадян, які працюють за кордоном (зокрема щодо сприятливих умов для переведення в Україну грошових переказів трудових мігрантів – громадян України);
- здійснення практичних заходів з урегулювання освітньої міграції (нині за кордоном навчається понад 60 тис. українських студентів та стільки ж іноземців навчається в Україні) на трьох рівнях: державному, регіональному та рівні ВНЗ як із країнами–донорами, так і з країнами–конкурентами на ринку освітніх послуг [7; 9].

Висновки з проведеного дослідження. Вирішальна роль у регулюванні трудових міграційних процесів у сільських регіонах і загалом в Україні належить управлінню соціально-економічними факторами, тобто такими умовами життя і трудової діяльності людей, які можуть змінюватися в результаті перерозподілу коштів держбюджету, фонду заробітної плати, суспільних форм споживання. За нинішніх умов міграційна політика держави має досить ретельно відстежувати міграційні процеси, їх сучасні тенденції і явища, оперативно реагувати на зміни та контролювати їх для підпорядкування загальнонаціональним і регіональним інтересам, особистим потребам мігрантів та у цілому сприяти забезпеченню національної безпеки України.

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Міграційний профіль України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dmsu.gov.ua/mihratsiyni-profil/1077-mihratsiyni-profil>
3. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmi.gov.ua/document/244813925/...20для%20Укра_ни.pdf
4. Мікула Н.А. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції : [монографія] / Н.А. Мікула, В.В. Засадко. – К. : НІСД, 2014. – 316 с.
5. Огляд приватних грошових переказів в Україну, що відображаються в статистиці платіжного балансу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_perekaz.Pdf.
6. Огляд приватних грошових переказів в Україну в 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208358>.
7. Романюк М.Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання / М.Д. Романюк // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 3. – С. 99–111 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2015_3_9.
8. World Migration in Figures: United Nations. – 2015 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oecd.org/els/mig/World-Migration-in-Figures.pdf>.
9. Сучасний стан та шляхи врегулювання проблем у сфері захисту прав трудових мігрантів-громадян України. Інформаційно-аналітичні матеріали до комітетських слухань / Верховна Рада України ; Комітет із прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. – К., 2010.
10. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій / А.В. Лісовий. – К. : Дія, 2007. – 400 с.

E-mail: zinulechka@ukr.net